

Байдәулетов М.

**Табыстар мен шығыстарды
«Құрылысқа келісімшарт»
11 ХҚЕС сәйкестену және
есептілікте ақпараттарын ашу**

11 (IAS) «Құрылысқа келісімшарт» Қаржылық есептіліктің халықаралық стандартының талаптарына сәйкес құрылысқа келісімшартпен байланысты түсім мен шығын есебін жүргізудің белгіленген тәртіптері көрсетілген. Құрылысқа келісімшарт бойынша жүзеге асырылған қызметтің сипатына қарай, келісілген қызметті бастау және оны аяқтау күндері әдетте әртүрлі кезеңдерге сәйкес келетіндіктен құрылысқа келісімшарттың есебінің негізі, құрылыс жұмыстары жүргізілген кезеңдері бойынша түсім мен шығынды тарату болып табылады. Сондай-ақ есепті кезеңде келісімшарт бойынша танылатын түсімді және шығынды, аяқталмаған келісімшарттың орындалу деңгейін анықтау үшін пайдаланылатын әдістерін ашып көрсету және кілтті сөздерге анықтама беру болып табылады.

Түйін сөздер: құрылысқа келісімшарт, белгіленген бағасымен келісімшарт, келісімшарт «шығындар плюс», ауытқу, марапаттау төлемдері.

Baydauletov M.

**In accordance with IAS 11,
«Construction Contracts»
recognition of revenue and costs,
disclosure of information**

In accordance with International Accounting Standard (IAS) 11, «Construction contracts» reflects the establishment of the accounting treatment for revenue and costs associated with construction contracts. Due to the nature of the activity, undertaken in construction contracts, the date of commencement of contract activity and the date of its completion usually fall into different reporting periods. Thus, the basis of accounting for construction contracts is the allocation of revenue and costs of a construction contract to accounting periods, in which construction works are performed. The methods are disclosed, used to determine revenue and costs of contract, recognised in the accounting period; and the methods, used to determine the stage of completion of the incomplete contracts.

Key words: construction contracts, a fixed price contract, a «cost-plus» contract, incentive payments.

Байдаулетов М.

**Раскрытие информации
по отчетности доходов
и расходов в соответствии
с МСФО (IAS) 11
«Договоры
на строительство»**

В соответствии с международным стандартом финансовой отчетности (IAS) 11 «Договоры на строительство» отражено установление порядка учета выручки и затрат, связанных с договорами на строительство. В связи с характером деятельности, осуществляемой по договорам на строительство, дата начала договорной деятельности и дата ее завершения, как правило, приходится на различные отчетные периоды. Таким образом, основой учета договоров на строительство является распределение выручки и затрат по договору на строительство по отчетным периодам, в течение которых проводятся строительные работы. Раскрываются методы, используемые для определения доходов и расходов по договору, признаваемой в отчетном периоде; и методы, используемые для определения степени выполнения незавершенных договоров.

Ключевые слова: договоры на строительство, договор с фиксированной ценой, договор «затраты плюс», отклонение, поощрительные платежи.

**ТАБЫСТАР МЕН
ШЫҒЫСТАРДЫ
«ҚҰРЫЛЫСҚА
КЕЛІСІМШАРТ» 11 ҚҰХС
СӘЙКЕСТЕНУ ЖӘНЕ
ЕСЕПТІЛІКТЕ
АҚПАРАТТАРЫН АШУ**

Өндіріс процесінің ұзақ мерзімділігі мен сипатталатын құрылыс, өнеркәсіптің ерекше саласы болып табылады. Өндіріс процесінің барысында компанияның қызыметінен табыстары мен шығыстары туындайды. №11 ХҚЕС «Құрылысқа келісімшарт» байланыстысы түсім мен шығынның есебінің тәртібін белгілейді. Әдетте келісімшарт бойынша қызметтің басталу күні мен аяқталу күні әртүрлі есепті кезеңдерге сәйкес келеді. Сондықтан құрылыс келісімшарттың негізгі мәселесі құрылысқа келісімшарт бойынша түсімдері мен шығыстарын құрылыс жұмыстары жүргізілетін есептік кезеңдер бойынша тарату болып табылады.

№11 ХҚЕС «Құрылысқа келісімшарт» негізінен мердігерлік қызмет көрсететін құрылыс компанияларында қолданылатын негізгі құжат болып табылатындықтан, стандартта пайдаланатын кейбір терминдер мен түсініктердің анықтамасын беріп қарастыруды қажет етеді.

Құрылысқа жасалған келісімшарт – бұл конструкциясы, технологиясы мен қызметі бойынша немесе соңғы мақсаты немесе пайдалануы жағынан өзара тығыз байланысты немесе өзара тәуелді құрылыс объектілер (объектілер топтарын) салуға арнайы жасалған келісімшарт.

Белгіленген бағасымен келісімшарт – бұл мердігерлік келісімшартта өнімнің (объектінің) әрбір бірлігі бойынша белгіленген бағасына немесе мөлшерлемесіне келісуді көздейтін құрылысқа келісімшарт. Оны көтеру (салу) шығындарын арттырған жағдайда ғана өсуіне байланысты көтерілуі мүмкін.

Келісімшарт «шығындар плюс» – бұл мердігерге рұқсат етілген немесе басқа да жолмен анықталған шығындары қайтарылып, осындай шығындар сомасы немесе бекітілген өтелетін сома, пайыздарымен қосып өтелетін құрылысқа келісімшарт.

Құрылысқа келісімшартта конструкциясы, технологиясы және функциясы бойынша немесе соңғы мақсаты немесе пайдаланылуы бойынша өзара тығыз байланысты немесе өзара тәуелді бірнеше объектілердің құрылысы қаралуы мүмкін. Мұндай келісімге, мұнай өңдеу зауыттарының және басқа да кешенді өнеркәсіп объектілерінің немесе жабдықтарының құрылысына келісімшартты жатқызуға болады.

№11 ХҚЕС сәйкес құрылыс келісімшарты мыналарды қамтиды:

- объектінің құрылысымен тікелей байланысты қызмет көрсетуге келісімшартты. Мысалы: Жобаны басқару және сәулеткердің қызметі бойынша қызметтерді;

- объектіні бұзып бөлшектеу немесе қалпына келтіру және объектіні бұзып бөлшектегеннен кейін қоршаған ортаны қалпына келтіреді.

Мердігерлік келісімшартта бірнеше объектінің құрылысы қарауы мүмкін. Мынадай жағдайда әрбір объектінің құрылысы жеке келісімшартпен көрсетілуі тиіс:

- әрбір объект бойынша жеке коммерциялық ұсыныстар ұсынылған болса;

- әрбір объект бойынша келіссөз жеке жүргізіліп, мердігер және тапсырыс беруші әрбір объектіге қатысты келісімнің бөлігін қабылдауы немесе қабылдамауы мүмкін болса;

- әрбір объект бойынша шығындары мен түсімін анықтауға болатын болса.

Мысалы: Құрылыс монтаждау басқармасы (ҚМБ) Екі жылдың ішінде Астана, Алматы, Көкшетау қаларында да 12 қабатты тұрғын үй құрылысын салуға келісімшарт жасаған. Әрбір үйге келіссөз жеке-жеке жүргізілген. ҚМБ келісілген шығындарына қатысты бойынша 12% пайда алауды көздейді. Мұндай жағдайда әрбір үйге жеке-жеке келісімшарт жасалып, рәсімделеді. Демек үш келісімшарт жасауды қажет етеді.

Бір немесе бірнеше тапсырыс берушілермен жасалатын мердігерлік қорытынды (жиынтық) келісімшарт мынадай жағдайда бірыңғай келісімшарт ретінде көрсетіледі:

- қорытынды (жиынтық) келісімшарт, бірыңғай келісімшарт пакеті ретінде жасалса;

- жалпы пайызда үлесімен, бірыңғай жобаның бөлігі болып табылса;

- келісімшарт бір мезгілде, үздіксіз, дәйекті орындалатын болса.

Мысалы: ҚМБ Алматы қаласында 5 типтік балабақша құрылысына келісімшарт жасаған. Құрылыс алаңдарын тапсырыс беруші дайындайды. Әрбір объект үшін құрылыс шығындары бірдей. Мұндай жағдайда 5 балабақшаның құрылысы бірыңғай келісімшартпен рәсімделеді.

Келісімшарт тапсырыс берушінің өтініші бойынша қосымша құрылыс объектісін қарастыруы немесе қосымша объектінің құрылысы туралы түзету енгізу мүмкіндігін қарастыру мүмкін. Енгізілген түзетудің салдарына байланысты қосымша объектінің құрылысы бөлек құрылыс келісімшарты ретінде мынандай жағдайда көрсетілуі тиіс:

- объектінің конструкциясы, технологиясы немесе функциясы бастапқыда қаралған құрылыс объектісінен елеулі өзгешеленсе;

- қосымша объектінің бағасы бастапқы келісімшарттың бағасына қарамастан жеке анықталатын болса.

Мысалы: ҚМБ, мердігер емхана салып жатыр. Тапсырыс беруші салынып жатқан емхананың ауласына қасымша субұрқағын салуға мердігермен келіссөз жүргізгісі келетінін білдірген. Мұндай жағдайда су бұрқағы құрылысын салуға жеке келісімшарт жасалуы керек.

Құрылысқа келісімшарт бойынша құрылыс жұмыстарынан түсімге мынандай түсімдер жатады:

- келісімшартта келісілген түсімнің бастапқы сомасы;

- келісімшартта көрсетілген жұмыстан ауытқу, шағым – талаптар, көтермелеу (ынталандыру) төлемдері;

- түсімді алудың ықтималдық деңгейі жоғары болса;

- ауытқулар сомасы сенімді түрде өлшенетін болса.

Құрылысқа жасалған келісімшарт бойынша алынған немесе өтелуге тиісті түсім әділ құны бойынша бағаланады. Құрылысқа жасалған келісімшарт бойынша соманы бағалауға, болашақтағы оқиғалардың нәтижесіне байланысты көптеген белгісіздік факторлары әсер етеді. Сондықтан құрылысқа жасалған келісімшарт бойынша түсім сомасы кезеңдеріне қарай артуы немесе төмендеуі мүмкін. Стандартта түсімдер туралы келесідей түсініктеме келтірілген:

- мердігер мен тапсырыс беруші бастапқы келісімшартта көрсетіліп келісілген түсімді кезеңнен, кезеңге арттыру немесе төмендету бойынша ауытқуы немесе шағым-талап сомасына келісе алады;

- келісімшартта белгіленген бағасымен келісілген түсім сомасы, шығын артқан кезде қабылданған шешімге сәйкес артуы да мүмкін;

- келісімшарт бойынша түсім сомасы, мердігердің тарапынан келісімшартты орындауда кеткен мерзімін кешіктірулер нәтижесінде туындаған айыппұлға байлансты да төмендеуі мүмкін;

- егер белгіленген бағасымен келісімшартта, жұмыс бірлігіне белгіленген бағаны қарастырылған болса, онда келісімшарт бойынша түсімде осындай жұмыс бірлігінің санының артуына қарай артады. Демек бұндай өзгерістер бастапқы келісімшартта көрсетілген түсім сомасының ауытқуын туындатады.

Ауытқу – бұл келісімшарт бойынша орындалуға тиісті жұмыс көлемінің өзгеруін тапсырыс

берушінің қуаттауы. Ауытқу келісімшарт бойынша түсімнің артуына да немесе төмендеуіне де ықпал етуі мүмкін. Ауытқуға объектінің ерекшелігі немесе конструкциядағы өзгерістер мен келісімшарттың мерзімінің өзгеруін қамтып, түсімге әсер етеді. Демек ауытқудан туындаған өзгерістің нәтижесін түсімге енгізуді қажет етеді.

№11 ҚЕХС талаптарына сәйкес келісімшарт бойынша ауытқу мынадай жағдайларда түсімге енеді [1]:

- егер тапсырыс беруші осы ауытқудың нәтижесінде туындаған айырма мен түсім сомасын қуаттауы ықтимал болса;

- түсім сомасы сенімді өлшенетін болса.

Мысалы, Бастапқы жоспар бойынша компания, төрт теміржол жолағының үстін басып өтетін аспалы көпірдің құрылысын жүргізуді жоспарлаған. Әкімшілік көпірдің орнына жерасты жол өткелінің құрылысын талап етіп отыр. Мұндай жағдайда құрылыстың келісілген құнының арасындағы айырмасы, ауытқуға жатады. Яғни мердігер компанияға бастапқы жоспардың өзгеруіне байланысты шағым-талап жасауға мүмкіндік береді.

Шағым-талап – бұл мердігердің тапсырыс берушіден немесе басқа тараптан, келісімшартта қаралған бағаға енбеген шығындарын, жасалған коммерциялық актінің негізінде өтеуді алуға үмітті сома.

Шағым-талап, тапсырыс берушінің тарапынан мерзімін кешіктіруге, айрықшалауда немесе конструкциядан кеткен қатеммен, сондай-ақ келісімшарт бойынша жұмыстағы даулы ауытқулармен байланысты туындауы мүмкін. Шағым-талаптан түсім сомасын бағалу жоғары деңгейдегі белгісіздікке ұшырауға бейім және келіссөздің нәтижесімен тығыз байланысты. Сонымен ауытқу тек қана мынандай жағдаларда келісімшарт бойынша түсімді қамтиды:

- жүргізілген келіссөздің нәтижесінде тапсырыс берушінің шағым-талапты қабылдауы ықтимал болған жағдайда;

- тапсырыс берушінің қабылдауы ықтимал соманы, сенімді өлшеуге болатын болса.

Мысалы, Қаланың құрылысының бас жоспарына сәкес жеке тұрғын үйдің орнына үш заманауи ғимарат пен спорт кешені салынатын болды. Тапсырыс беруші мердігерлермен ескі тұрғын үйлерді жойып, жоспарда көрсетілген жаңа объектілерді салуға келісімшарт жасасқан. Жойылуға тиісті жеке үйлерде тұрған тұрғындардың әлі толық босатпауының салдарынан мердігер компанияның келісімшарт бойынша

құрылыс жұмыстарын бастау мерзімін кешіктіргені анықталған. Мұндай жағдай тапсырыс берушіге шағым-талап жасауға негіз болып табылады.

Сондай-ақ тапсырыс берушінің тарапынан жүргізіліп жатқан құрылыс жұмыстарының қарқынына, мерзіміне және сапасына қарай шағым-талап жасаумен қатар мердігер компанияны марапаттау төлемдері де қаралған.

Марапаттау төлемі – бұл егер келісімшартта қаралған норма мерзімінде орындалса немесе артығымен орындалса мердігерге төленетін қосымша ынталандыру сомасы. Мысалы, келісімшартта жұмысты мерзімінен бұрын орындағаны үшін марапаттау төлемдерін қарастыруы мүмкін. Марапаттау төлемдері мынандай жағдайларда келісімшарт бойынша түсімге енгізіледі:

- келісімшарт аяқталу сатысында болып, онда қаралған норманың орындалуы немесе артық орындалуы ықтимал болса;

- марапаттау төлем сомасын сенімді өлшеуге болатын болса.

Сондай-ақ 11 ҚЕХС сәйкес түсімдермен қатар келісімшарт бойынша шығындар тізімі де келтірілген. Келісімшарт бойынша шығындар мыналарды қамтиды:

- белгілі бір келісімшартпен тікелей байланысты шығындарды;

- тұтастай келісімшарт қызметіне жататын және осы келісімшартқа таратылуы мүмкін болатын шығындарды;

- келісімшарттың талабы бойынша тапсырыс беруші жеке өтейтін осындай және басқа да шығындарды.

Ал енді белгілі бір келісімшартпен тікелей байланысты шығындарға мынандай шығындар жатады:

- құрылысқа пайдаланылған материалдардың құны;

- келісімшарттың талабын орындаған кезде пайдаланылған негізгі құралдардың амортизациясы;

- құрылыс алаңында және одан тыс негізгі құралдар мен материалдардың орын ауыстыру шығындары;

- негізгі құралдарды күрделі жөндеу шығындары (мердігерлік, шаруашылық);

- келісімшартпен тікелей байланысты конструкторлық және техникалық қадағалау шығындары;

- болжанды қатені қалпына келтіру және күтілген кепілдендірілген қызмет көрсету шығындарымен қоса шығындары;

- үшінші тұлғаның шағым-талаптары.

Көрсетілген шығындар келісімшарт бойынша түсімге енгізілмейтін кездейсоқ табыс сомасына төмендетілуі мүмкін. Мысалы, артық материалдарды сату немесе келісімшарттың аяқталуы бойынша негізгі құралдардың шығыс жасалуы.

Тұтастай келісімшарт қызметіне жататын және осы келісімшартқа таратылуы мүмкін болатын шығындар түрлеріне мынандай шығындар түрлері жатады:

- сақтандыру төлемдері бойынша шығындары;
- жеке келісімшартпен тікелей байланысты емес конструкторлық және техникалық қолдау шығындары;

- үстеме шығыстары.

Келісімшарт қызметіне немесе жеке келісімшартқа таратылуға жатпайтын шығындары, құрылысқа келісімшарт бойынша шығындардан шегеріліп тасталатын мынандай шығындарды қамтиды:

- келісімшартта өтелу қаралмаған, жалпы басқару шығындарын;

- келісімшартта өтелу қаралмаған, зерттеу және әзірлеу шығындарын;

- сату бойынша шығындарын;

- құр бекерге бос тұрған (белгілі бір жұмыс түрлерін орындаған кезде ғана пайдаланылатын) негізгі құралдардың амортизациясы.

Құрылысқа келісімшарт бойынша түсім және шығындары, табыс және шығыс ретінде дайындығына қарай жиынтық табыс туралы есепте, есепті кезеңде тануға жатады. Егер компания белгіленген бағасымен келісімшарт жасап, құрылысқа келісімшарт нәтижесі сенімді бағаланатын болса табысты және шығысты тануды жүзеге асырады:

- егер келісімшарт бойынша жалпы түсімді сенімді өлшеуге болса, онда ол бағалануы мүмкін;

- келісімшартпен байланысты экономикалық тиімділіктің алыну ықтималдығы болса;

- келісімшартты аяқтау үшін талап етілген шығын, сондай-ақ есепті күнге келісімшарттың орындалу деңгейі сенімді өлшенетін болса;

- келісімшартпен байланысты шығындары дәл анықтауға және сенімді өлшеуге болатындай болып, келісімшарт бойынша нақты шеккен шығынды бұрын жүргізілген бағалаумен салыстыруға болатын болса.

«Шығындар плюс» келісімшартын жасаған кезде, құрылысқа келісімшарт нәтижесін мынадай жағдайларда сенімді бағалай алады [1]:

- компания келісімшартпен байланысты экономикалық тиімділікті алатын болса;

- келісімшартпен байланысты шығындары дәл анықталатын және сенімді өлшенетін болса.

Табыстар және шығыстар келісімшарттың орындалу деңгейіне байланысты танылады. Бұл әдісті пайыздық орындалу әдісі деп атайды. Осы әдіске сәйкес келісімшарт бойынша түсімді, осы деңгейді орындауға қол жеткізу үшін келісімшарт бойынша шығындарымен салыстырып, орындалған жұмыстың пропорциясына жатқызуға болатын түсімді, шығысты және пайданы есептілікте көрсету мақсаты үшін анықталады. Бұл әдіс келісілген қызметтің және кезеңдерінің нәтижелерінің көлемі туралы пайдалы ақпараттарды қамтамасыз етеді. Жұмыстың орындалу сатысын анықтау әдісі былай анықталуы мүмкін:

- келісімшарт бойынша есепті күнге жұмысты орындау үшін шеккен шығынды келісімшарт бойынша жиынтық шығынмен салыстыру;

Мысалы, мердігер тапсырыс берушіден жалпы аумағы 500 мың шаршы метр (шм) сметалық шығыны 2 млн теңгені құрайтын, келісімшарт бойынша 3,5 млн теңгеге тұрлаулы бағасымен объектіге, құрылыс монтаждау жұмыстарына (ҚМЖ) келісімшарт жасасқан. Есепті кезеңінің соңында мердігердің орындаған жұмысының көлемі 100 мың шм, ал шығыны 500 мың теңгені құраған. Осы көрсеткішті падалана отырып жұмыстың аяқталу пайызына қарай, есепті кезеңде танылатын табыс сомасын анықтаудың екі тәсілін қарастырамыз. 1-ші тәсіл бойынша, жұмыстың аяқталу пайызы 25 пайызды ($500\ 000 / 2\ 000\ 000 * 100\%$), ал есепті кезеңде танылатын табыс сомасы 875000 теңгені ($3\ 500\ 000 * 25\%$) құраған. 2-ші тәсіл бойынша, тиісінше жұмыстың аяқталу пайызы 20 пайызды ($100\ 000\ шм / 500\ 000\ шм * 100\%$), есепті кезеңде танылатын табыс сомасы 700000 теңгені құраған.

Егер орындалу деңгейі келісімшарт бойынша белгілі бір күнге шекен шығын бойынша анықталатын болса, онда мұндай шығындарға келісімшарт бойынша осы күнге жұмыстың аяқталумен байланысты шығындары ғана енгізіледі.

Мұндай жағдайда келісімшарт бойынша көрсетілмейтін шығындарға, келісімшарт бойынша болашақ қызметке қатысы бар келісімшартта көрсетілген құрылыс алаңдарына жеткізілген материалдардың немесе келісімшартты орындау кезінде пайдалану үшін резервтелген, арнайы шығарылған материалдардан басқа, әлі пайдалануға немесе қолдануға құрылмаған шығындар, сондай-ақ келісімшарт бойынша субмердігерлердің орындауға тиіс жұмыстары үшін субмердігерге аванстық төлемдер жатады.

Жоғарыда бір мысалдың негізінде келтірілген екі әдіс бойынша алған нәтижелер әртүрлі. Өйткені жұмыстың аяқталу пайыздарын есеп-

теу базасы да әртүрлі. Екінші әдіс бойынша табысты тану сақтық принципіне ең сәйкес болып табылады. Егер мердігер келісімшарт бойынша түсімге енгізіліп, жиынтық табыс туралы есепте танылған соманы алуға күмәнданса, онда алынған сома немесе алыну ықтималдығынан күдер үзген сома келісімшарт бойынша түсімге түзету енгізу сомасы ретінде емес, шығыс ретінде танылады.

Тапсырыс берушіден алынған аралық және аванстық төлемдер, нақты орындалған жұмыс көлеміне сәйкес жиі көрсетіледі.

Егер құрылысқа келісімшарттың нәтижесі сенімді бағалауға келмеген жағдайда да түсім және шығын танылады:

– келісімшарт бойынша түсім өтелуі ықтимал болатын шеккен шығын сомасында;

– келісімшарт бойынша шығындары, оларды шеккен кезеңнің шығыны ретінде.

Консерватизм принципіне сәйкес құрылысқа келісімшарт бойынша күтілген зиян дереу шығыс ретінде танылады. Зиян сомасы келісімшарт бойынша жұмысты орындау басталғанына және орындалу деңгейіне қарамастан, келісімшартта күтілген басқа да пайда сомасы анықталады [2].

Стандарт, келісімшарт бойынша өтелмеуі мүмкін шығындарды, дереу шығыс ретінде тануды талап етеді. Келісімшарт бойынша шеккен зиянды өтеудің ықтималдығы төмен болып, келісімшартта шығыстарын, шығындары ретінде дереу танудың қажеттігі туындауы мүмкін келісімшарттарды қамтиды:

– толық көлемде қуану күшіне ие емес, яғни шындығында негізгі күмәні бар;

– аяқталуы, жүргізілген сот шешімдеріне немесе заң талаптарын қабылдауға байланысты;

– шеттетілетін немесе күштеп айырған мүлікке қатысы бар;

– ол бойынша, тапсырыс беруші қабылдаған міндеттемені орындай алмайтын;

– мердігер жұмысты аяқтай алмайтын немесе келісімшарт бойынша басқа да қабылданған міндеттемені орындай алмайтын.

Мысал, Мердігер көпірдің құрылысына 9 млн теңгеге белгіленген бағамен келісімшарт жасаған. Мердігерлік келісімшарт бойынша бастапқы келісілген табыс шамасы 9 млн теңгеге тең. Мердігерлік келісімшарт бойынша көпірдің құрылысы үш жылға белгіленіп, бастапқы шығыны 8 млн теңгеге бағаланған. Бірінші жылдың соңында, мердігерлік келісімшарт бойынша шығындары, мердігерлердің бағалауы бойынша 8 млн 50 мың теңгені құрап 50 мың теңгеге артқан. Тапсырыс беруші, екінші жылы мердігерлік келісімшарт бойынша табысты 200 мың теңгеге, ал есептелген қосымша шығынды 150 мың теңгеге арттырып бекіткен. Сонымен қатар екінші жылдың соңында үшінші жылдың жобасын аяқтау процесінде пайдалануға арналған шеккен шығынға стандартты материалдарды құрылыс алаңына жинау үшін 100 мың теңге қосқан. Мердігер келісімшарттың орындалу сатысын, мердігерлік келісімшарт бойынша есеп беру күніне жасалған жұмыстың соңғы есептелген жиынтық шығынның шамасына, жұмысты орындауға жұмсалған шеккен шығынның қатынасын, есептеп шығару жолымен анықтайды. Құрылыс кезеңі бойынша жиынтық ақпараттар 1-кестеде келтірілген.

1-кесте – Құрылыс кезеңдері бойынша жиынтық көрсеткіштері, теңге

	1 ж	2 ж	3 ж
Келісімшартта келісілген бастапқы табыс сомасы	9000 000	9000 000	9000 000
Ауытқу		200 000	200 000
Мердігерлік келісімшарт бойынша жалпы табыс	9000 000	9200 000	9200 000
Есеп беру күніне мердігерлік келісімшарт бойынша шеккен шығындары	2093000	6169000	8200000
Мердігерлік келісімшарт бойынша, оны орындауға дейінгі шығындары	5957000	2033000	-
Мердігерлік келісімшарт бойынша жалпы есептелген шығындары	8050000	8200000	8200000
Есептелген пайда	950000	1000000	1000000

1-кестеден көріп отырғанымыздай 2-ші жылдың орындалу сатысы 74 пайызды құраған. Жұмысты жасау күніне орындауға шеккен шығынға 3-ші жылдың жұмыстарына пайдалануға арналған стандартты материалдарды, құ-

рылыс алаңына жинау үшін бөлінген 100 мың теңгені шегеру жолымен анықтайды. 2-кестеде жиынтық табыс туралы есепте құрылыстың үш жылына табыстары, шығындары және пайдасы көрсетілген.

2-кесте – Жылдары бойынша табыстары, шығыстары және пайдасы, теңге

	Есеп беру күніне	Өткен жылы есептелді	Ағымдағы жылы есептелді
1-жыл			
Табыс (9000000*26%)	2340000		2340000
Шығыс (8050000*26%)	2093000		2093000
Пайда	247000		247000
2-жыл			
Табыс	6808000	2348000	4468000
Шығыс	6063000	2093000	3475000
Пайда	740000	247000	493000
3-жыл			
Табыс (9200000*100%)	9200000	6808000	2392000
Шығыс (8200000*100%)	8200000	6068000	2132000
Пайда	1000000	740000	260000

2-кестеде көрсетілгендей орындалу пайыздарын төлеу әдісі, әрбір есепті кезеңде мердігерлік келісімшарт бойынша табыстары және шығынды ағымдағы бағасына кумулятивтік негізде қолданылады. Сондықтан мердігерлік келісімшарт бойынша табысты немесе шығынды бағалаудағы өзгерістің тиімділігін немесе келісімшарттың нәтижесін бағалаудағы өзгерістің тиімділігі, есептік бағаның өзгеру ретінде көрсетіледі.

Компания есепті кезеңнің қаржылық есептілігінде мынандай ақпараттарды ашып көрсетуі тиіс:

– есепті кезеңде мердігерлік келісімшарт бойынша танылған табыстың сомасын;

– кезеңде танылған мердігерлік келісімшарт бойынша кезеңде танылған табысты анықтау үшін және құрылыс жұмыстарын жүргізу процесіндегі келісімшарттың орындалу сатысын анықтау үшін пайдаланылған әдістерді.

Есепті күнге орындалу процесінде тұрған келісімшарт бойынша компания мыналарды ашуы тиіс:

– есепті күнге (танылмаған зиянсыз) шеккен шығынның және танылған пайданың жалпы сомасын;

– алынған аванстардың сомасын;

– ұсталымдардың сомасын.

Әдебиеттер

- 1 11 ҚЕХС. Құрылысқа келісімшарт.
- 2 Кеулімжаев Қ.К. Құрылыстағы бухгалтерлік есеп: оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2008.

References

- 1 IAS 11. Dogovor na stroitelstvo.
- 2 Keulimjaev K.K. Kurlystagy buchhalterlik esep: oku kuraly. –, Almaty: Eonomika, 2008.

